

— EEDER —  
EDEBÎ ELEŞTİRİ DERGİSİ  
ISSN: 2602-4616

**Cilt V, Sayı I, Yıl 5, Mart 2021**

**Makale Adı /Article Name**

Siyah Ambalajlı Çocuk ve Gençlik Kitapları: Türkiye'de Çocuk Edebiyatı ve Sansür	Children and Youth Books in Black Packaging: Censorship and Children's Literature in Turkey
--	---

**Yazarlar/Authors**

Hakan DEDEOĞLU

Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü,  
dede@hacettepe.edu.tr  ORCID: 0000-0003-2436-7010

Ömer ERBASAN

Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Afyonkarahisar,  
omererbasan20@gmail.com  ORCID: 0000-0001-7852-2747

**Yayın Bilgisi/Article Information**

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 30.12.2020

Kabul Tarihi: 10.03.2021

Yayın Tarihi: 31.03.2021

DOI: 10.31465/eeder.849952

Sayfa Aralığı: 1-17

**Kaynak Gösterme/Citation**

Dedeoğlu, Hakan; Erbasan, Ömer (2021). "Siyah Ambalajlı Çocuk ve Gençlik  
Kitapları: Türkiye'de Çocuk Edebiyatı ve Sansür", *Edebî Eleştiri Dergisi*, C V, S I, s. 1-  
17.

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen "ETİK KURUL  
ONAYI" gerektirmemektedir.)

## ÖZ

Her geçen gün artan sayıda yayımlanan çocuk kitapları, çocuk kitaplarına verilen önemin geçmişte olduğundan daha güçlü olduğunu göstermektedir. Çocuk edebiyatı, bir çocuğun eğitiminde aile ve okullar kadar kritik bir rol oynar. Çocuklara kitaplar aracılığıyla sunulan açık ve örtük mesajlar, onların dünya görüşünü şekillendirmesine yardımcı olur. Kitapların çocukları etkileme gücü, çocuk kitaplarında sansür uygulanmasının nedenlerinden biridir. Yakın geçmişte ülkemizde üçü çocuklar ve gençler için yazılmış dört kitabın muzır (zararlı) ilan edilmesinin ardından "sansür" olgusu tekrar gündeme gelmiştir. Bu çalışmada sansüre uğrayan bu kitaplar tanıtılarak kısıtlama kararının alınmasına gerekçe olabilecek bölümler tespit edilmeye çalışılmış ve bu bölümlerle ilgili genel değerlendirmeler yapılmıştır. Kamu yararının gözeltilmesi sansür için en sık gerekçelendirme olmaktadır. Buna karşın, gerçekten durum bu mu? Sansür gerçekten bu amaca (kamu yararı) hizmet ediyor mu? Soruyu sadeleştirmek gerekirse sansür çözüm müdür? Bu çalışma, çocukların hangi kitabı okuması veya okumaması gerektiğine dair kararlar bir kurula veya belirli bir gruba bırakıldığında, çocukların da tıpkı karar alıcılar gibi düşünmeye ve inanmaya zorlanacağını vurgulamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuk Edebiyatı, Gençlik Edebiyatı, Sansür, Muzır, Yasaklı Kitap

## ABSTRACT

With dozens of new children's books published every day, the number of children's literature products is steadily growing, which indicates that the emphasis placed on children's books today is remarkably stronger than it was in the past. Children's literature plays just as critical a role as family and schools do in the education of a child. The explicit and implicit messages presented to a child through books help shape the child's worldview. The power of books to influence children is one of the reasons for exercising censorship on children's books. The phenomenon of "censorship" has made a comeback after four books, three of which were written for children and young people, have been recently declared obscene (harmful). In this study, these censored books were introduced and the sections that may have formed the basis for the censorship decision were discussed, followed by an overall assessment of these sections. The most frequent justification for censorship has often given as the common good. However, is it really the case? Does censorship really serve this purpose (the common good)? To simplify the question, is censorship the solution? This study highlights that when the decisions on which book children should or should not read are left to a board or a certain group, children will be forced to think and believe like those who make these decisions.

**Key words:** Children's Literature, Youth Literature, Censorship, Harmful, Banned book

## GİRİŞ

Çocuk edebiyatı ürünlerinin sayısı her geçen gün artmakta ve her gün onlarca yeni çocuk kitabı piyasaya sürülmektedir. Eskiden çocuklar için yazılmış kitapları bulabilmek oldukça zorken günümüzde kitapçılarda veya kitap satışı yapan internet sitelerinde çocuk edebiyatı ürünleri için bir bölüm ayrıldığı ve hatta bu kitapların yaş aralıklarına veya konusuna göre geniş bir yelpazede gruplandırıldıkları görülmektedir. Bu durum çocuk kitaplarına verilen önemin geçmişe nazaran arttığını göstermektedir.

Çocuk edebiyatı en sade haliyle; çocuklar için yazılmış, çocuklar tarafından okunan ve/veya çocuklar hakkında yazılmış kitapların tümüdür (Schneider, 2016). Şirin (2009) çocuk edebiyatının baskın özelliğini "kaynağı da sınırı da çocuk ve çocukluk olan, çocuğu ve çocukluğu anlayan, çocuk bakışı, çocuğa görelilik ilkesi ve çocuk gerçekliğine uygun yazılmış bir edebiyat olması" şeklinde belirtmektedir. Sever (2003) ise bu özelliği nedeniyle çocuk edebiyatını "çocuklara dilin ve çizginin anlatım olanaklarıyla insan doğasını anlatan, sezdirenen, yaşamı tanımlarına yardımcı olan estetik bir araçtır" şeklinde ifade etmektedir.

Çocuk edebiyatı ürünleri çocuk gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Tüfekçi Can (2014) çocuk edebiyatını, çocukların gelişiminde onları manevi anlamda doyuma ulaştıran, hayal dünyasının kapılarını açan, duyu ve düşüncelerinin toplumsal yapı içerisinde oluşmasına katkıda bulunan ve hoş vakit geçirmelerini sağlayan eserler olarak niteleyerek önemine vurgu yapmaktadır. Oğuzkan (2001) normal bir büyüme ve gelişme gösteren çocuğun doğal ihtiyaçları yanında bir takım ruhsal ihtiyaçlarının da olduğunu ve bu ihtiyaçları karşılamada sözlü ve yazılı eserlerin büyük payı olduğunu düşünmektedir. Çocuk edebiyatı eserleri, çocukların dil ve düşünce becerilerini geliştirmeleri bakımından da önemlidir (Kuşdemir ve Bulut, 2019). Sever (2003) de çocuk edebiyatının en temel işlevinin çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmak olduğunu belirtmektedir.

Kıymaz ve Nurlu (2016) çocuk edebiyatı ürünleri ile hayat hakkında görüş ve tecrübesi sınırlı olan çocuklara yaşlarına uygun değer aktarımı yapılabileceğini belirtmektedir. Şirin'e (2000) göre çocuklar için hazırlanmış bir eser biçimsel olarak çocuğa göre olsa bile, çocuklara evrensel ve ulusal kültür aktarımı yapamıyorsa çocuk edebiyatı yönüyle değeri yoktur. Kitaplar aracılığıyla çocuklara sunulan açık ve örtülü mesajlar, çocuğun dünyaya ilişkin bakış açısı ve duruşunu etkileme gücüne sahip öğelerdir (Dilek, 2017). Günyüz (2020) her kitabın bir ideoloji barındırdığını "Okul yaşamını konu edinen bir mizah metni de, boşanan bir ebeveynin çocuğunun içinde bulunduğu psikolojik baskıya çözüm üretmeyi hedefleyen gerçekçi bir çocuk öyküsü de, yağmur hakkında yazılmış duygusal bir şiir de ideoloji barındırır" sözleriyle ifade etmektedir. Benzer şekilde Çatalcalı Soyer (2009) de çalışmasında küreselleşmeyle birlikte bazı kalıp yargıların çocuk kitapları aracılığıyla çocuklara sunulduğu ve çocukların bu şekilde geleceğe hazırlandığını belirtmektedir. Bu sebeple aileler ve öğretmenler, kitap seçimi konusunda hassas davranmaktadırlar. Kitapların çocukları etkileme gücü, sansürün çocuk kitaplarında da görülmesinin sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2019 yılı Eylül ayında üçü çocuklar ve gençler için yazılmış olmak üzere toplamda dört kitabın muzır (zararlı) ilan edilmesinin ardından "sansür" tekrar gündeme gelmiştir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu 27 Eylül 2019 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan kararla Elisabeth Brami'nin "Erkek Çocuk Hakları Bildirgesi" ve "Kız Çocuk Hakları Bildirgesi" (Yapı Kredi Yayınları); Francesca Cavallo ile Elena Favilli'nin "Asi Kızlara Uykudan Önce Hikâyeler" (Hep Kitap) ve "Sünnetçi Kız" (Cinius Yayınları) isimli kitaplar için sınırlama getirmiştir. Bu kararın alınmasında "18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir yapacak nitelikte olduğu" gerekçe gösterilmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulundan, 2019: e-kaynak). Bu karar gereği bu kitaplar ancak 18 yaşından büyük olanlara içi görülmeyen zarf veya poşet içerisinde satılabilecektir. Bu ve benzeri gelişmeler zaman zaman medyaya düşmekte; sanatçı, yazar ve şairlerin eserlerinin sakıncalı olduğu gerekçesiyle sansüre uğradığı görülmektedir. Bu gelişmelerin ardından genellikle ifade ve basın özgürlüğüne müdahale olduğu gerekçesiyle sansüre karşı olanlar ile zararlı yayınlardan korunmak için sansürün gerekliliğini savunanlar olmak üzere iki karşıt fikre ait düşünceler dile getirilmektedir.

Sansür, günümüzde ortaya çıkan ve tartışılan bir konu değildir. Sansür geçmişten günümüze bireyler veya gruplar tarafından fikirlerin ve bilgilerin üretilmesini, erişimini ve yayılmasını önlemek veya kontrol etmek amacıyla kullanılagelmiştir (Hannabus ve Allard, 2001). Güç odakları çeşitli gerekçelerle sansür yoluna başvurmadan geri durmamışlardır. Bu bazen kitapların yasaklanması

şeklinde olduğu gibi, bazen de sinemanın, tiyatronun, şiirlerin ve gazetelerin yasaklanması şeklinde de gerçekleşmiştir. Değişmeyen gerçek ise her ne sebeple ve şekilde olursa olsun sansürün varlığını sürdürmesidir.

Edebiyatta, sanatta, yazılı ve görsel basında sansürün varlığı büyük bir tartışma konusuysen, çocuk kitapları için getirilen sansürün (yasaklama) diğer alanlarda olduğu kadar eleştiriye konu olmadığı söylenebilir. Bunun arkasında yatan sebep, çocukların her türlü zararlı içerikten korunması gerektiğine dair düşünceci. Söz konusu çocuk olunca, korunmaya muhtaç oldukları düşüncesi sansürün varlığına kolaylıkla gerekçe gösterilebilmektedir (“Censorship in Children’s”, 2019: e-kaynak). Erdoğan’ın (2017: e-kaynak) da belirttiği gibi; nasıl ki çocukların sağlığa zararlı yiyecekler yemelerini, giyecekler giymelerini ve sağlıksız mekânlarda yaşamalarını istemiyorsak; zihinlerini besleyecek olan kitapların akıl ve ruh sağlıklarına zarar vermelerini onaylamak da mümkün değildir. Ancak çocukların zararlı içeriklerden korunması ve nitelikli yayınlara ulaşması oldukça makul bir istekken, sansürün bunu başardığını söylemek mümkün müdür? Sansür gerçekten de çocukları zararlı yayınlardan korumakta mıdır? Zararlı içeriklerden korumak gerekçesiyle sansür başka amaçlara hizmet etmekte midir? Sansürü kim uygulamalıdır? Yasaklı kitapları kim belirlemelidir? Zararlı içeriğin bir ölçütü var mıdır? Sansürün tartışıldığı tüm platformlarda bu ve benzeri soruların gündeme getirildiği görülmektedir.

Çocukların okumasının bir tür kısıtlamaya tabi olup olmayacağına dair ciddi tartışmalar, daha birçok soruyu akla getirmektedir. Çocuklar yetişkinlerin sahip oldukları aynı fikri haklara sahip midir? Ya da daha temelde ifade etmek gerekirse, çocuklar yetişkinlerin olduğu gibi özgür bir toplumun özgür vatandaşları mıdır? Çocukların kendileri için entelektüel ve ahlaki kavramlar arasında serbestçe karşılaştırma yapmaları teşvik edilmeli midir? Çocukların fikirler arasında gerekçeli seçimler yapma konusunda yetişkinler kadar yetkinliğe sahip oldukları varsayılabilir mi? Çocukların ahlaki, sosyal ve politik tutumlara erişimini kısıtlamanın tehlikeleri, onları zararlı fikirlere maruz bırakmanın tehlikelerinden daha mı ağır basıyor? Kısacası, entelektüel özgürlük kavramı çocuklara uygulanabilir mi? (MacLeod, 1983). Konu sansür gibi birçok boyutu olan ve tartışmalı bir konu olunca, bu ve benzeri soruları artırmak elbette mümkündür. Çalışmamızda tüm bu sorulara cevap vermek mümkün olmasa da sansürün ne olduğuna, sansürün tarihine, sansüre kimlerin nasıl karar verdiğine, sansürün hangi gerekçelerle sürdürüldüğüne değinilecek ve son olarak çocuk edebiyatında sansüre dair genel bir değerlendirme yapılacaktır.

### **SANSÜR NEDİR?**

Kökeni Fransızca “censure” kelimesine dayanan sansür Türk Dil Kurumu (TDK: e-kaynak) sözlüğünde, “her türlü yayının, sinema ve tiyatro eserinin yayınının ve gösterilmesinin izne bağlı olması, sıkı denetim” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Bir diğer tanıma göre sansür belirli standartlar ışığında edebî, sanatsal veya eğitimsel materyallerin (görüntülerin, fikirlerin ve bilgilerin) ahlaki veya başka bir yönden sakıncalı olduğu gerekçesiyle kaldırılması, önlenmesi ve sınırlandırılarak dolaşıma sokulmasıdır (Reichman, 2001: 3). Modern düşüncede sansür, bir hükümetin, özel kuruluşun, grubun veya bireyin, tehlikeli veya kamu ahlakına zararlı olarak kabul edilebilecek şeylerin okunmasını, görülmesini veya duyulmasını engelleme çabasıdır (Fitzsimmons, 1996). Molz'a (1990) göre sınırlandırılmasının zor olması sebebiyle sansürün üzerinde herkesin uzlaştığı bir tanımın yapılması ise oldukça güçtür.

Sansür bazı durumlarda yalnızca bir kişinin isteğiyle (Hayır, o dergiyi veya kitabı okuyamazsın ya da o filmi izleyemezsin, çünkü hoşuma gitmiyor.) bazı durumlarda devlet yetkililerinin kararıdır. Sansür bazen de toplumun (baskı gruplarının) tepkileri sonucunda gerçekleşebilmektedir (Reichman, 2001: 3).

Sansür yaygın olarak iki şekilde gerçekleşmektedir. İlki yayın öncesi; yani bir ürünün henüz yayınlanmadan önce kontrol edilmesi ve engellenmesi şeklindeyken ikincisi de yayın sonrası; yani bir ürünün yayımlandıktan sonra yayılmasını ve alınmasını engellemek şeklinde gerçekleşmektedir (Muller, 2004: 4).

### **Sansürün Geçmişi**

Sansürün tarihte ilk kez ne zaman ve nerede ortaya çıktığını tam olarak bilmek mümkün olmasa da biçim ve görünüm farklılıklarına rağmen ilk çağlardan beri süregeldiğini söylemek mümkündür. Milattan önce 213 yılında Çin'de yönetici Li Si; tıp, tarım, eczacılık ve falcılık haricindeki krallıktaki tüm kitapların imhasını emretmiştir (Stavans ve Albin, 2008: 113). Dördüncü yüzyıla gelindiğinde ise ilk Hıristiyan İmparatoru olan Konstantin, Kutsal Üçleme'nin geleneksel kavramlarını sorgulayan Hıristiyan Arius'un eserlerinin yakılması emrini vermiştir (Petley, 2009: 25). Yine 14. yüzyılda Roma Katolik Kilisesi metnin yanlış yorumlanmasından korktuğu gerekçesiyle kutsal metinlerin Latince'den İngilizce'ye çevrilmesini yasaklamıştır (Wright, 2013: e-kaynak). Osmanlı Devleti'nde ise sansür ilk kez matbaanın ülkeye girişi ile görüldüğü de gerçek anlamda sansür Tanzimat Dönemi ile başlamıştır (Demirel, 2007: 31). Verilen örneklerde de görüldüğü üzere sansür hemen her devirde, farklı dini ve siyasi görüşteki toplumlar arasında yer bulabilmiştir.

Çocuk edebiyatında sansürün geçmişini ise çocuk edebiyatının tarihiyle birlikte ele almak daha doğru olacaktır. Çocuk kitaplarına yönelik sansürün tam olarak ne zaman başladığını kestirebilmek güçtür. Osmanlı yönetimi genel anlamda basını kontrol etmeye çalışmış ve 1857'de ilk sansür düzenlemesi olan Matbaa Nizamnamesi çıkarılmıştır. Buna göre matbaaların basacakları kitapların muzır olup olmadığı Meclis-i Maârif tarafından incelenmiş ve kitaplar ancak Sadaret'ten izin alındıktan sonra basılabilmektedir (Demirel 2007: 31). II. Abdülhamit Dönemi (1876-1909) de özellikle kitaplar üzerinde sansürün yoğun olduğu bir dönem olarak bilinmektedir. 1902 yılına ait yasaklı kitap listesine bakıldığında 29.681 adet kitap listelenmekte ve bu kitapların çoğunlukla siyasî, dinî, seyahat ve coğrafya kitapları olduğu görülmektedir (Çalışkan, 2019). Ancak bu kitaplar arasında herhangi bir çocuk kitabının yer alıp almadığı ayrıca araştırılması gereken bir konudur. II. Meşrutiyet yıllarında yayımlanan çocuk dergilerini inceleyen Gurbetoğlu (2007) ise dönemin sosyal ve siyasal olaylarının bu eserlerdeki içeriği etkilediğini ortaya koymaktadır. Çocuk edebiyatının müstakil bir alan olarak gelişmesi ve doğrudan çocuklar için yazılan kitapların artmasıyla birlikte sansür çocuk kitaplarında da görülmeye başlanmıştır. Küçüklerin muzır neşriyattan korunması ilk kez Atatürk döneminde 1117 sayılı 21 Haziran 1927 tarihli Kanun'la gündeme gelmiştir. Kanun 7 Temmuz 1927 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun'un yürürlüğe girmesinin ardından pek çok çocuk kitabının yasaklanarak sansüre uğradığı görülmektedir.

Sabahattin Ali'nin 1947'de yayımlanan "Sırça Köşk" adlı öykü kitabı çıkar çıkmaz iktidarı eleştirdiği gerekçesiyle yasaklanmış ve kitap toplatılmıştır (Sunay, 2016: e-kaynak). Ülkemizde yasaklanan bir diğer kitap ise Küçük Kara Balık'tır. Özgürlük, adalet gibi kavramları çocuklarla tanıştırmak amacıyla İranlı yazar Samed Behrengi tarafından kaleme alınan Küçük Kara Balık, kalıplaşmış düşünceleri sorgulamayı öğütleyen, kazanmanın direnmekten geçtiğini vurgulayan ve bu

yönüyle okuyana ilham veren içeriği sebebiyle 12 Eylül döneminde yasaklanmıştır. Küçük Kara Balık günümüzde ölkemizde serbest olmasına rağmen hala İran'ın yasaklı kitapları arasında yer almaktadır (Kidega, 2019: e-kaynak).

Ölkemizde yasaklanan kitaplardan bir diğeri Oğlak Dönencesi'dir. Bu kitap ilk kez 1938 yılında Paris'te yayınlanmış ve ABD Adalet Bakanlığınca müstehcen olduğu gerekçesiyle yasaklanmış ve ölkede içerisine sokulması engellenmiştir. Kitap 1985 yılında Can Yayınları tarafından çevrilerek ölkemizde basılmış ve Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'nun verdiği bir raporla muzır ve müstehcen olduğu gerekçesiyle toplatılmıştır. Ardından Mahkeme 22 Mart 1988'de "halkın ar ve hayâ duygularını rencide eden, cinsi arzuları tahrik ve istismar edici mahiyette genel ahlaka aykırı olduğu" gerekçesiyle Türk Ceza Kanunu'na göre çevirmen Aylin Sağtır ve yayıncı Erdal Öz'ün cezalandırılmasına karar vermiştir. Kitabın imhası ve yayıncısı ile çevirmenine para cezası kararının ardından 39 yayınevi "Oğlak Dönencesi"ni kitapta sakıncalı bulunan yerleri çıkartıp boş bırakarak ama kitabın başına Muzır Kurulu raporunu, savcılık iddianamesini ve Erdal Öz'ün savunmasını ekleyerek yeniden yayımlamıştır. Bu olay o yıllarda oldukça ses getirmiş ve edebiyatta sansürün varlığının sorgulanmasına sebep olmuştur (Cumhuriyet, 2014: e-kaynak).

Günümüzde de bazı kitaplar muzır olduğu gerekçesiyle yasaklanmaya devam edilmektedir. 2017 yılında Kurul tarafından "Saksı Olmanın Faydaları" isimli kitap hakkında, içerisinde yer alan yazıların 18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir yapacak nitelikte olduğu sebebiyle sınırlanması kararı verilmiştir (Başbakanlık Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulundan, 2017: e-kaynak). Son olarak Kurul 27 Eylül 2019 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan kararla Elisabeth Brami'nin "Erkek Çocuk Hakları Bildirgesi" ve "Kız Çocuk Hakları Bildirgesi"; Francesca Cavallo ile Elena Favilli'nin "Asi Kızlara Uykudan Önce Hikâyeler" ve "Sünnetçi Kız" isimli kitapları için sınırlama getirmiştir. Bu kararın alınmasında "18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir yapacak nitelikte olduğu" gerekçe gösterilmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulundan, 2019: e-kaynak).

### **Sansüre Kim Karar Veriyor?**

Ölkemizde bir kitabın yasaklanmasına mahkemeler karar vermektedir. Türk Ceza Kanununun müstehcenlik suçuna ilişkin hükümleriyle ilgili yapılan yargılamada müstehcenliğin tespiti için resmî bilirkişi mercii Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu'nun ikinci maddesine göre Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'dur. Mahkemeler bir kitapla ilgili dava söz konusu olduğunda bilirkişi olarak Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'nun görüşüne başvurmaktadır. Ancak yargıç, bilirkişi raporuna bağlı değildir. Bu sebeple Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'nun müstehcen olduğu ve edebî, bilimsel yahut sanatsal niteliği olmadığu yönünde vereceği bir mütalaaya karşın mahkeme, materyalin müstehcen olmadığu yönünde karar verip bir beraat kararına hükmedebilir (Marakoğlu, 2008).

Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu 7 Temmuz 1927 yılında yürürlüğe girmiş ve halen yürürlükte bulunmaktadır. 1117 sayılı bu kanunla kurulan Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu önceleri Başbakanlık'a bağlıyken, 02.07.2018 tarihinde kanunda yapılan değişlikle Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu yasa değişikliği ile daha önceleri Milli Güvenlik Kurulu (MGK), Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), Diyanet İşleri Başkanlığı ve gazeteciler cemiyetine bağlı çalışan 11 üyeden oluşan

kurulun üye yapısı da değiştirilmiştir. Kurul yeni haliyle, Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanının belirleyeceği biri başkan olmak üzere bakanlığın beş birim amirinden oluşmaktadır (Türkiye Yayıncılar Birliği, 2019).

Kanunun 1. Maddesinde “18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir yapacağı anlaşılan mevkute ve mevkute tanımına girmeyen diğer basılmış eserler aşağıdaki maddelerde gösterilen sınırlamalara tabi tutulur” denilmektedir. Aynı Kanunun 2. Maddesi ise “Mevkute veya mevkute tanımına girmeyen diğer basılmış eserlerin 1 inci maddede belirtilen sınırlamaya tabi tutulabilmesi için Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı bünyesinde oluşturulan yetkili kurulun, söz konusu eserlerin 18 yaşından küçükler için muzır olduğu hakkında bir karar vermesi gereklidir” şeklindedir. Kurul eserleri incelerken Millî Eğitim Temel Kanunu’nu temel almaktadır. Bununla ilgili olarak kanunda “Kurul, basılmış eserlerin küçükler için muzır olup olmadığı hususunda yapacağı incelemede, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’ndaki genel amaç ve temel ilkeleri göz önünde bulundurmaya zorundadır” denilmektedir. Kurul yargı organlarına resmi bilirkişilik yapmakla görevlidir. Kanunda bu durum “Kurul, bu Kanunla kendisine verilen görevlere ilaveten, Türk Ceza Kanunu’nun 426, 427 ve 428 inci maddelerinde tanımlanan suçlarla ilgili olarak yargı organlarına resmi bilirkişilik yapmakla görevlidir” şeklinde ifade edilmiştir (Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, 1927: e-kaynak)

Kurulun verdiği kararların nasıl uygulanacağı ilgili Kanunun 4. Maddesinde düzenlenmiştir. Kurulun verdiği muzır kararı ilgililere tebliğ edildiğinde eser sahipleri, telif hakkı sahipleri ve sorumlu müdürler, ellerindeki mevcut eserlerin ön kapaklarına "Küçükler zararlıdır" damga veya işaretini basmak zorundadırlar. "Küçükler zararlıdır" ibaresinin herkesin kolayca görüp okuyabileceği şekil ve büyüklükte yazılması zorunludur. İlgili maddeye göre bu suretle damgalanan eserler;

- a. Açık sergilerde ve seyyar müvezziler tarafından satılamaz.
- b. Dükkânlarda, cemevânlarda ve benzeri yerlerde teşhir edilemez.
- c. Bir yerden bir yere teşhir maksadıyla açık bir surette nakledilemez ve müvezziler tarafından bunlar için sipariş kabul olunamaz.
- d. Gazeteler, mecmualar, duvar ve el ilanları, radyo ve TV ile veya diğer suretlerle ilan edilemez, satışı için reklam ve propaganda yapılamaz.
- e. Para mukabili veya parasız küçükler gösterilemez, verilemez ve hiçbir suretle okul ve benzeri yerlere sokulamaz (Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, 1927: e-kaynak).

Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu’nun verdiği kısıtlama kararları kadar eleştirilen bir diğer nokta da kurulun üye yapısıdır. Kurul’un hem önceki hem de değişen yeni üye yapısında ne bir çocuk edebiyatı yazarı, ne bir eğitimci, ne bir yazar ve yayıncı, ne pedagoğ, ne de psikoloğ yer almaktadır. Haliyle “kurul üyeleri hangi uzmanlık alanlarına dayanarak bir kitap hakkında kısıtlama kararı vermektedir?” sorusu çokça eleştirilere sebep olmaktadır.

### **Neden Sansür?**

Edebî olsun ya da olmasın, belli yayınların okunmaması, duyulmaması ya da görüntülenmemesi gerektiğinde, bu nedenler genellikle iki kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, bu tür yayınlara maruz kalınmasından kaynaklanacak karakter, görünüm veya davranış bozukluklarının ortaya çıkma ihtimali ile ilgilidir. İkincisi ise, bir insanın veya topluluğun, kendileri hakkında aşağılayıcı şeyler okuduklarında ya da kendilerine karşı böyle bir yayına maruz kalmaları durumunda yaşayacakları olumsuzluklar ile ilgilidir (Winch, 1993).

İnsanların kitapları yasaklamasının arkasında yatan sebeplere bakıldığında çoğunlukla dini ve siyasi sebeplerin (kitapta yer alan bir fikir, sahne veya karakter dinleri, ahlak duygusunu ya da siyasi görüşü rahatsız eder) olduğu görülmektedir. Bazı insanlar çocukların, bir kitapta yer alan argo sözlerden (küfürden), ahlaki açıdan rahatsız edici davranışlardan veya bir ırka yönelik aşağılayıcı dilden korunmaları gerektiği düşüncesindedir. Ya da yasağa gerekçe, kitabın içeriğinde şiddetin veya cinselliğin çokça yer alması olabilmektedir (McMahon, 2019: e-kaynak). Amerikan Kütüphane Derneği'ne göre kitaplara yönelik sansürün dört temel sebebi; ailevi değerler, din, politik görüş ve azınlık haklarıdır (Kennedy, 2019: e-kaynak). Benzer şekilde Oppenheim ve Smith'e (2004: 161) göre de sansürlenmiş bilgiler genellikle şu dört alandan birine girmektedir; siyasi, cinsel, sosyal veya dini.

Yasaklanan veya sınırlanan kitapların içeriğine bakıldığında yaygın olarak şu konuların yer aldığı görülmektedir (Butler University, 2014: e-kaynak):

*İrkçılık:* Belirli bir ırka mensup insanlara veya doğudan bir ırka yönelik olumsuzluğun teşvik edilmesi...

*Aykırı yaşam biçimlerinin teşvik edilmesi:* Normal olmayan ya da zararlı olarak kabul edilen yaşam tarzı seçimlerinin teşvik edilmesi... Buna uyuşturucu kullanımı, nikâhsız birliktelik veya eşcinsellik de dâhil edilebilir.

*Küfür:* Okuyucu rahatsız edecek şekilde küfür kullanılması...

*Cinsellik:* İçerisinde cinsellik bulunması...

*Şiddet:* Şiddet içermesi...

*Büyücülük:* Büyü veya büyücülük temalarını içeren kitaplar genellikle yasaklanmıştır. Bu tür kitapların bilinen bir örneği JK Rowling'in Harry Potter serisidir.

*Dini içerikler:* Pek çok kitap genel olarak kamuoyu ile örtüşmeyebilecek herhangi bir dini görüş için yasaklanmış veya sansürlenmiştir.

*Siyasi içerikler:* En yaygın olarak faşizm, komünizm, anarşizm gibi içeriklerin bulunması...

*Yaşa uygunsuzluk:* Bu kitaplar içeriklerinden ve hedeflenen yaş seviyelerinden dolayı yasaklanmış veya sansürlenmiştir.

Ülkemizde çocuk kitaplarının yaygın olan yasaklanma sebebine baktığımızda ise genellikle çocukların zararlı içerikten korumak amacının güdüldüğü görülmektedir. Bu noktada Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'nun verdiği yasaklama ve kısıtlama kararlarının gerekçelerini incelemek aydınlatıcı olacaktır. Bu çalışmanın kaleme alınmasında etkili olan son yasaklama olayına bakıldığında kısıtlanan dört kitap için açık ve belirgin bir gerekçenin olmadığı dikkat çekmektedir. Erkek Çocuk Hakları Bildirgesi, Kız Çocuk Hakları Bildirgesi, Asi Kızlara Uykudan Önce Hikâyeler ve Sünnetçi Kız kitapları için 27 Eylül 2019 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Kurul kararında "kitapta yer alan bazı yazıların 18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir yapacak nitelikte olduğuna; bu sebeple söz konusu kitabın 1117 sayılı Kanunun 3266 sayılı Kanunla değişik 4 üncü maddesindeki sınırlamalara tâbi olmasına oy birliği ile karar verilmiştir" denilmektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulundan, 2019: e-kaynak). Bu karar gerekçesinin yetersiz olması sebebiyle oldukça eleştirilmiştir.

Rıza Zelyut'un "Osmanlıda Oğlancılık" adlı eseri, Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'nun 25.01.2018 tarihli ve 2018/2 kararıyla muzır neşriyat kapsamına alınmış ve kararda "600 yıldır dört kıtada hüküm süren Osmanlı Devletinin kuruluş felsefesi ve temellerinin göz ardı edildiği, adeta bu dönemin Tük



toplumuna yabancılaştırılarak töhmet altında bırakıldığı, güvenilirliği çok şüpheli olan alıntılarla toplumumuzun özünde olmayan istisnai yaşam tarzlarının genelleştirilerek Osmanlı toplumunun bütününe teşmil edildiği anlaşılmaktadır.” denilmektedir. Sekiz sayfalık karar metni şu satırlarla bitmektedir: “Kitap içeriğinin kamuoyunun tümünü ilgilendiren bir eser niteliği taşımadığı, dolayısıyla söz konusu yazıların toplumun ahlak yapısıyla bağdaşmadığı, bu nedenle kurulca bahse konu kitabın küçükler için zararlı nitelikte olduğu kanaatine varılmıştır.” (Arslan, 2018: e-kaynak). Bu kararın ardından Kaynak Yayınları'nın Ankara 11. İdare Mahkemesi'ne açtığı davada kitabın normal bir şekilde satılması onayı verilerek kitap poşetten çıkarılmıştır (Cumhuriyet, 2018: e-kaynak).

Yasaklanan bir diğer kitap, Pınar Kür'ün “Bitmeyen Aşk” isimli romanıdır. Bu roman 17 Aralık 1986 tarihinde Kurul tarafından muzır ilan edilmiştir. Kararda kitabın aşk romanı denilen türden olduğu, ancak edebî eserlerdeki gibi aşkı duygusal yönde işlemediği, aşkı sevişme, cinsel ilişki ve diğer boyutları ile işlediği gerekçe gösterilmiştir. Ayrıca raporda kitabın içeriğinin küçükleri yozlaştırdığı, onların güncel olaylara bakışlarını etkilediğini, çoğu yanlış değerlendirmelere neden olduğu, onları hayalperest yaptığı ve gerçeklikten uzaklaştırdığı da belirtilmiştir (Duman, 2016; e-kaynak).

Sadece birkaç örneğini sunduğumuz, Kurul tarafından ülkemizde verilmiş yasaklama ve kısıtlama kararlarının gerekçelerine baktığımızda müstehcenliğin yaygın olarak öne sürüldüğü dikkatleri çekmektedir.

Yukarıda sunulan yaygın sebepler ve bahsi geçmeyen daha pek çok farklı sebeplerle çocuk kitaplarının sansüre uğradığı görülmektedir. Kitapların sansüre uğramasına pek çok gerekçe sıralamak mümkün olsa da çocuk kitaplarının sansürlenemesindeki temel sorunun cevabı Hunt'un (1997: 95) da ifade ettiği gibi oldukça basittir. “İnsanlar neden çocuk kitaplarını sansürlüyorlar? Çünkü bunu yapabiliyorlar”.

#### **YASAKLANAN DÖRT KİTABA YAKINDAN BAKIŞ**

Çalışmanın hazırlanmasında, 2019 yılı içerisinde çocuklar ve gençler için yazılmış dört kitabın Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu kararıyla muzır ilan edilmesi etkili olmuştur. Kurul bu kitaplar için sınırlama kararı getirirken “18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir yapacak nitelikte olduğu” gerekçesini ileri sürmüştür. Bu gerekçe, oldukça genel bir ifadeyle sınırlı olması ve kitapların hangi bölümleri için muzır tesir yapacak nitelikte olduğunun açıkça belirtilmemesi gibi sebeplerle eleştirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde adı geçen kitaplar tanıtılarak kısıtlama kararının alınmasına gerekçe olabilecek bölümler tespit edilmeye çalışılmış ve bu bölümlerle ilgili genel değerlendirmeler yapılmıştır (“Sünnetçi Kız” kitabının metnine ulaşılamadığı için eser bu çalışmaya dâhil edilmemiştir). Çalışmada değerlendirilen kitaplar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışmada yer alan çocuk ve gençlik edebiyatı eserleri

Kitap	Yazar	Çevirmen	Yayınevi	Yayın Tarihi
Erkek Çocuk Hakları Bildirgesi	Elisabeth Brami	Burcu Uğuz	Yapı Kredi Yayınları	2017
Kız Çocuk Hakları Bildirgesi	Elisabeth Brami	Burcu Uğuz	Yapı Kredi Yayınları	2017
Asi Kızlara Uykudan Önce Hikâyeler	Francesca Cavallo Elena Favilli	Deniz Öztok	Hep Kitap	2017
Asi Kızlara Uykudan Önce Hikâyeler - II	Francesca Cavallo Elena Favilli	Deniz Öztok	Hep Kitap	2018

Tablo 1’de görüldüğü üzere yasaklanan kitaplardan Erkek Çocuk Hakları Bildirgesi ve Kız Çocuk Hakları Bildirgesi, Elisabeth Brami’nin kaleminden çıkmıştır. Türkçeye Burcu Uğuz tarafından çevrilen bu iki kitap, 2017 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından basılmıştır. Kitapların arka kapağındaki tanıtım yazısında şu ifadeler yer almaktadır (Brami, 2017; Brami, 2019):

“Uluslararası Af Örgütü, kabul görmüş basmakalıp ifadeleri yıkıp geçen bu bildirgeyi destekliyor. Kız, erkek ayırmaksızın herkes arasında eşitliğe saygının önemini hatırlatmak için icat edilmiş haklardan oluşan bu mizahi liste, çocuk, genç, yetişkin her bireyi düşündürcek, eğlendirecek, gülümsetecek.”

Kapaktaki bilgilerde kitapların çocuk, genç ve yetişkin her bireye hitap ettiği belirtilse de içeriğine ve görsellerine bakıldığında her iki kitabın da daha çok ilkökul öğrencilerine yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Mizahi tarzda hazırlanan kitapların, cinsiyet eşitliğine vurgu yaptığı görülmektedir.

Erkek Çocuk Hakları Bildirgesi, erkek çocukların da kız çocuklara özgü olduğu düşünülen bazı haklara sahip olduğunu ifade eden 15 maddeden oluşan bir kitaptır. Kitaptaki maddeler incelendiğinde erkek çocukların da kız çocuklar gibi; ağlama ve nazlanma, oyuncak bebekle oynama, evcilik oynama, tamirat yapmayı ve çivi çakmayı bilmeme, pembe renk giyme, bebek bakıcılığı gibi istediği mesleği seçme, dans kursuna yazılma, sinemada ağlama, utangaç ve korkak olma, dikiş dikme ve örgü örmeyi bilme, bebeklere göz kulak olma ve onların altlarını değiştirme, saçını uzatma gibi haklara sahip olduğu belirtilmektedir. Kitabın 15. ve son maddesi ise “İstedikleri kişiyi sevme hakkı vardır: Kız ya da erkek (ya da her ikisini de)” şeklindedir (Brami, 2019).

Kız Çocuk Hakları Bildirgesi de Erkek Çocuk Hakları Bildirgesi gibi benzer bir yapıyla hazırlanmıştır. Bu kitapta kız çocukların da tıpkı erkek çocuklar gibi bazı haklara sahip olduğu 15 maddeyle sıralanmıştır. Bu maddeler incelendiğinde kız çocukların üstü başı pasaklı, saçları dağınık, yara bere içinde kıpır kıpır olma; bilyelerle, arabalarla oynama; derslerde çok da parlak olmama; ağaçlara tırmanma; mavi ve siyah gibi tüm renkleri giyme; kamyon şoförü ve polis gibi istedikleri mesleği seçme; judo, boks ve futbol gibi kurslara yazılma; polisiye, macera, gerilim romanları okuma ve korku filmlerini sevme; bazen bağırma ve gerektiğinde kendini koruma; sinirlenme, kavga etme ve bu sebeplerle “erkek Fatma” yaftası yememe; dikiş dikmeyi, örgü örmeyi, temizlik yapmayı bilmeme; saçını kısacık kestirme gibi

haklara sahip olduğu belirtilmektedir. Bu kitabın da son maddesi tıpkı Erkek Çocuk Hakları Bildirgesi kitabında olduğu gibi “İstedikleri kişiyi sevmeye hakkı vardır: Kız ya da erkek (ya da her ikisini de)” şeklindedir (Brami, 2017).

Her iki kitapta yer alan maddeler incelendiğinde “toplumsal cinsiyet eşitliği” fikrinin temele alındığı görülmektedir. Kitaplar hem erkek çocukların hem de kız çocukların aynı haklara sahip olduğunu ve haklar bakımından cinsiyete dayalı bir farkın olmayacağını vurgulamaktadır. Bu anlamda kitaplar, toplumsal cinsiyet rollerine eleştiri getirmektedir. Kitaplarda kızların pembe giymesi, bebeklerle oynaması ya da erkeklerin mavi giymesi veya arabalarla oynaması gibi toplumlar tarafından benimsenen cinsiyet rollerinin mizahi eleştirisi yapılmaktadır. Kızların nazik, yumuşak başlı, duyarlı ve bağımlı; erkeklerinse egemen, saldırgan, hırslı ve güçlü olması gerektiği kabulünün yanlışlığı kitabın ana fikrini oluşturmaktadır. Ancak bize göre her iki kitabın da kısıtlanmasına sebep olan şey, kız erkek ayrımı yapılmaksızın eşit hakların savunulduğu maddelerden ziyade kızların kızları erkeklerin de erkekleri sevebileceğini söyleyen son maddedir. “İstedikleri kişiyi sevmeye hakkı vardır: Kız ya da erkek (ya da her ikisini de)” şeklindeki bu son madde eşcinselliği özendirdiği düşüncesiyle kısıtlamaya sebep olmuş görünmektedir. Oğlak Dönencesi ve Saksı Olmanın Faydaları isimli kitaplara getirilen kısıtlamalar göz önüne alındığında bu ihtimal daha da kuvvetlenmektedir.

Kurul kararıyla kısıtlanan diğer kitap Francesca Cavallo ve Elena Favilli'nin “Asi Kızlara Uykudan Önce Hikâyeler” kitabıdır. İki seri halinde basılan bu kitabın Türkçe çevirisini Deniz Öztok yapmıştır. Kitapların ilki 2017, ikincisi de 2018 yılında Hep Kitap tarafından basılmıştır. Her iki kitapta da dünyanın dört bir tarafından 100'er kadının yaşam öykülerine yer verilmiştir. Gençleri hedef alan kitapta, illüstrasyonların başarısı dikkat çekmektedir.

Asi Kızlara Uykudan Önce Hikâyeler kitaplarında I. Elizabeth, Florence Nightingale, Hypatia, Maria Montessori, Marie Curie, Serena ve Venus Williams, Selda Bağcan ve Agatha Christie gibi dünyanın dört bir tarafından pek çok sanatçı, siyasetçi, bilim insanı, yazar ve sporcu kadının ilham veren hayat hikâyelerine yer verilmiştir. Kitabın arka kapağında aşağıdaki ifadeler yer almaktadır (Cavallo ve Favilli, 2019):

“Kraliçeler, casuslar, astronotlar, doktorlar, korsanlar, pilotlar... Hepsi birbirinden cesur, birbirinden zeki yüz kadın. Dünyanın dört bir köşesinden altmış kadın sanatçının illüstrasyonlarıyla renklendirilmiş yüz başarı hikâyesi. Asi Kızlara Uykudan Önce Hikâyeler, olağanüstü kadınların öyküleriyle her yaşta kadına ilham verecek.”

Kitabın Kurul kararıyla müstehcenlik sebebiyle kısıtlanmasına sebep olabilecek bölümün, Coy Mathis isimli bir ilkökul öğrencisinin yaşam hikâyesinin anlatıldığı 44. sayfadaki bölüm olma ihtimali yüksektir. Coy adındaki bir erkek çocuğu kendini kız gibi hissetmekte ve bu sebeple pembe renkli ve parlak giysiler giymektedir. Coy, anne ve babasından kendisine “kız” demesini istemekte ve erkek kıyafetlerinden hoşlanmamaktadır. Annesi ve babası bu konuda çocuklarının tercihlerine saygı duymaktadır. Coy bir gece annesine, “Ne zaman doktora gidip beni kız yapacağız?” diye sormakta ve gittikleri doktor onlara şu açıklamayı yapmaktadır: “Genelde erkek çocuklar erkek gibi, kızlarsa kız gibi hissederler. Ancak kendisini kız gibi hisseden erkek çocuklar ile erkek gibi hisseden kız çocuklar da vardır. Onlara transseksüel denir ve Coy da transseksüel bir kız. Bir erkek çocuğun bedeniyle doğmuş, fakat içinde derinlerde kız gibi hissediyor, bu yüzden bir kız olmasına izin verilmeli.” Hikâyenin devamında Coy'un cinsiyet tercihi sebebiyle okulda yaşadığı zorluklar ve buna karşı ailesinin verdiği mücadele anlatılmaktadır.

Bir başka transseksüel içerik de kitabın 2. serisinde 50. sayfada komedyen ve TV sunucusu Ellen Degeneres'in yaşam hikâyesinde yer almaktadır. Ellen Degeneres kadınları sevmesine rağmen bir dizide erkeklere âşık bir kadını canlandırmaktadır. Patronları ise Ellen'in lezbiyen olduğunun bilinmesinin dizinin imajını olumsuz etkileyeceği düşüncesindedir. Ancak Ellen dünyanın her yerindeki eşcinsel insanların yalnız olmadığını göstermek ister ve bu sebeple durumunu açıklar. Tarihte ilk kez bir TV programında başkarakter açıkça eşcinsel olduğunu açıklamıştır. Hikâyenin devamında Ellen'in eşcinsel olduğunu açıklamasının ardından yaşadığı zorluklar ve mücadelesiyle kazandığı Başkanlık Özgürlük Madalyası gibi başarılar anlatılmaktadır. Kitap için verilen "Bazı yazıların 18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir yapacak nitelikte olduğu" şeklindeki kısıtlama gerekçesine sebep olan yazıların bu bölümler olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü her iki kitaptan geriye kalan isimlerin yaşam hikâyelerinde Kurul'a göre müstehcen denilebilecek bir içerik yer almamaktadır. Kitabın diğer sayfalarında, bulunduğu toplumlarda pek çok zorlukla karşılaşmış kadınların verdiği zorlu mücadelelere ve ulaştıkları başarılarla değinilmektedir.

Ülkemizde kısıtlanan bu kitapların diğer ülkelerdeki durumuna baktığımızda, söz konusu kitapların çoğunlukla Türkiye dışında sansüre uğramadığı anlaşılmaktadır. Polonyalı yazar tarafından kaleme alınan ve "Declaration of the Rights of Boys and Girls" ismiyle İrlanda'da satışa çıkan Erkek ve Kız Çocuk Hakları Bildirgesi kitaplarının pek çok dile çevrilerek onlarca ülkede satışa sunulduğu ancak herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadığı görülmektedir. Orijinal ismi "Good Night Stories For Rebel Girls" olan Asi Kızlara Uykudan Önce Hikâyeler kitap serisi de 45'den fazla dile çevrilerek pek çok ülkede satılmaktadır. İtalyan yazarlar tarafından kaleme alınan bu kitabın Türkiye ve Rusya haricinde diğer ülkelerde herhangi bir kısıtlamayla karşılaşmadığı anlaşılmaktadır. Transseksüel bir çocuk olan Coy'un hikâyesinin anlatıldığı sayfalar, kitabın Rusya'daki baskısından çıkarılmıştır (Primiani, 2018: e-kaynak).

### **SANSÜR ÇÖZÜM MÜDÜR? GENEL BİR DEĞERLENDİRME**

2019 yılı Eylül ayında muzır ilan edilen dört kitap medyada geniş bir yer bulmuş ve bir süre tartışılmaya devam etmiştir. Esasında her kitap kısıtlama haberinde benzer bir durum yaşanmakta, sansüre karşı bir tepki geliştirilmekte ve ardından bir sonraki sansür haberine kadar konu rafa kaldırılmaktadır. Sansür günümüzün problemi olmayıp kökleri neredeyse yazının varlığına kadar gitmektedir. Sansürün olmadığı bir zaman diliminin varlığı da bilinmemektedir. Toplumlar çeşitli gerekçelerle farklı şekillerde de olsa sansürü uygulamaktan geri kalmamıştır. Sansürün en masum gerekçesi ise genellikle toplum yararı olmuştur. Peki, gerçekten böyle midir? Bu sorunun cevabını tam olarak verebilmek mümkün olmasa da sansür bu amaca (toplum yararına) gerçekten hizmet etmekte midir? Soruyu sadeleştirmek gerekirse sansür çözüm müdür?

Yukarıdaki sorulara kolayca cevap bulabilmek mümkün görünmemektedir. Özellikle konu çocuk kitaplarında sansür olunca sorun daha da karmaşık bir hal almaktadır. Yasak, yetişkin edebiyatına yönelik olduğunda sansürün karşısında durmak daha kolay bir hal alırken yasak, çocuk edebiyatına yöneldiğinde farklı kaygılar ortaya çıkmaktadır. Çünkü çocuklar, tüm toplumlar için en değerli varlıklar ve o toplumların geleceğinin teminatıdır. Bu sebeple kimilerine göre çocuklar, zararlı her türlü şeyden korunmaya muhtaçtır. Bu düşünceye göre; nasıl ki çocuklar zararlı yiyeceklerden, içeceklerden ve ortamlardan korunmalıdır, öyleyse zararlı kitaplardan korunmak da çocuğun en doğal hakkıdır. Kitaplardaki zararlı her türlü

içerik çocuktan uzak tutulmalı ve çocuklar yalnızca yetkili kurumların onay verdiği kitapları okumalıdır.

Çocuğun yararı için çocuk kitaplarının denetlenmesi ve bazı kitapların sansürlenmesi ilk başta haklı bir gerekçe gibi görünse de durum görünenden daha karmaşıktır. İçinde bulunduğumuz iletişim (internet) çağında sansürle bir yayına ulaşımı engellemek mümkün müdür? Belirli bir düşüncenin dışında kalan görüşler çocuk yararı gerekçesiyle sansüre kurban edilmekte midir? Bir kitabın sansürlenmesi acaba o kitabın daha çok duyulmasına ve böylece daha çok merak edilip okunmasına mı sebep olmaktadır? Zararlı kitapların kısıtlanması bir kurumun görevi mi olmalı yoksa öğretmenlerin ve ailelerin tercihi mi olmalıdır? Bu ve benzeri sorular ilk akla gelen sorulardan yalnızca birkaç tanesidir ve üzerinde derinlemesine düşünülmesi gereken sorulardır. Kitapların çocuklara göreliği konusunda Sever (2013: 36-37) basılı her kitabın çocuğa göre olmadığını ifade ederek, çocukların ilgi ve beğenilerini içeren nitelikli kitap seçimi konusundaki özenin anne, baba ve eğitimcilerin temel sorumluluğu olduğunu belirtmektedir.

Düşünülere ve eğitimcilere göre sansür düşünülen yararlarından ziyade, çoğunlukla zararlıdır. Reichman'a (2001: 4) göre sansürle bir ülkenin değerlerinin savunulduğu iddia edilse de eğitimde sansür kesinlikle zararlıdır, çünkü eğitim sistemlerinin aşılacak için çaba gösterdiği demokratik hoşgörü ve entelektüel özgürlük değerlerini en çok zayıflatan unsurlardan biri sansürdür. Ayrıca bilgi edinme ve gerçeği arama sürecinde öğrenciler, seçici olmayı ve kanıtların ışığında rasyonel ve mantıklı kararlar almayı öğrenirler. Böyleyken toplumun bir kesimini rahatsız ettiği için herhangi bir kitabı sınıf veya okul kütüphanesinden çıkarmak, öğrencilerin sansürü tartışmalı fikirlere ve görüntülere cevap vermenin kabul edilebilir bir yolu olarak görmeleri olasılığını artırır. Bu durum öğrencilerde entelektüel ve duygusal eksikliğe de yol açmaktadır.

Bazı düşünürler, çocuklarımızın masumiyetini korumak için sansürün gerekli olduğunu savunmaktadırlar. Ancak kişi, birinin masumiyetini etrafını saran şeyleri örterek nasıl koruyabilir? Çocuklar masum olmanın ötesinde, son derece meraklı oldukları için kendi yollarını kendileri bulabilmektedirler. Öyleyse onların bu dünyayı mümkün olduğunca iyi anlayabilmeleri için gerekli araçları sağlamak yetişkinlerin görevi olmalıdır (Stavans ve Albin, 2008: 146). Robinson (2013: 1) da çocukların korunması ve çocukların yararı adına yapılan sıkı denetlemenin ironik bir şekilde çocukların farklılıklar konusundaki önyargılarını ve istismara karşı savunmasızlıklarını artırdığını, ayrıca onların yetkin bir ergen olma yeteneklerini baltaladığını belirtmektedir.

Çocuk kitapları çocukların yararı gözetilerek bazen içerisinde yer alan bir argo sözcük veya şiddet içeren bir anlatı gibi sebeplerle de yasaklanabilmektedir. Oysa unutulmaması gereken bir diğer nokta da çocuğun etrafında çocuğa zarar verebilecek pek çok şeyin bulunduğu ve bunlara kolaylıkla erişilebildiği gerçeğidir. Çocuklar argo sözcük içerdiği gerekçesiyle bir kitaptan uzak tutulabilirken, her gün onlarca dizide küfürlü ve şiddet barındıran içeriklere, haber kanallarında cinayet ve tecavüz haberlerine veya müzik kanallarında pornografiye varabilecek görüntülere kesintisiz olarak rahatlıkla erişebilmektedir. Gerçek hayatta benzer pek çok içeriğe maruz kalan çocuklar için kitaplarda sanal bir iyilik ortamının kurulmaya çalışılmasının ne kadar gerçekçi olduğu, düşünülmesi gereken bir diğer konudur.

Üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da Beagley'in (2008) belirttiği gibi çocuk edebiyatının en az çocuklarla ilgili olduğu gerçeğidir. Çocuk edebiyatı çocuklardan daha çok, yetişkinlerin çocukları nasıl tanımladığıyla ilgilidir. Ne de olsa, çocuk kitaplarının yazarı olan yetişkinler, kitapları düzenler ve yayınlamaya, satar

ve tanıtır, tavsiye eder ve okurlar. Çocuklar için neyin uygun olduğuna ve hangi kitapların okunması veya okunmaması gerektiğine karar verenler yine yetişkinlerdir (Beagley, 2008). Durum böyleyken karar verici konumundaki yetişkinlerin daha hassas olması gerekmektedir. Kitapların çocuklara sunulmasında özen ve titizlik göstermek herkesin görevi olmalıdır. Bu görev başta yazarlara düşmektedir. Yazarlar kitaplarını çocuğun yaş gruplarına ve değişen özelliklerine göre yazmalıdır. Sonrasında görev yayıncılarınadır. Yayıncılar çocuklara hangi kitabı sunacaklarını bilmelidirler. Ardından görev anne babalara ve öğretmenlere düşmektedir. Onlar çocuklara kitap seçerken o kitabın çocuklara uygun olup olmadığını tartabilmelidirler. En geçerli ve doğru denetim budur, çünkü bu denetimden geçemeyen zararlı kitaplar rağbet görmedikçe varlığını yitirecektir (Erdoğan, 2017: e-kaynak).

Kitapların sansürlenmesinde yatan bir diğer tehlike de pek çok iyi kitabın da sansüre maruz kalabileceği gerçeğidir. Kitapları denetlemekle görevli kurul veya kişilerin belirli bir görüşe mensup olması veya kendi düşünce dünyası dışındaki fikirlere kapalı olması gibi riskler her zaman bulunmaktadır. Çocukların hangi kitabı okuması veya okumaması gerektiği kararı bir kurula veya zümreye bırakıldığında, çocuklar o yaşağı koyanlar gibi düşünmeye ve inanmaya mahkûm edilmiş olacaktır. Hangi içeriğin sansüre uğraması gerektiği kişiden kişiye değişebilen bir durumdur. Haliyle bu noktada en doğru yaklaşım seçimin aile veya öğretmenin yönlendirmesiyle çocuğa bırakılması olabilir. Bu konuda Neydim (2003: 310) okuma sürecine geçmiş olan çocukların artık kendi kararını vermeleri ve bunu öğretmeni ve ebeveynleriyle paylaşmaları, onların da çocukları dinlemeleri ve anlamaya çalışmaları gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, öğretmen ve ebeveynlerin kitap seçimiyle ilgili itirazı olduğunda bunu çocukla açıkça konuşmalarının ve hatta tartışmalarının ancak görüşlerini dayatmalarının öneminden bahsetmektedir.

Sansürün varlığına pek çok gerekçe sıralanabilir. Ancak sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için sansürün getirdiği zararları da birlikte düşünmek gerekmektedir. Sansür yarardan çok zarar getiriyorsa sansürün varlığında ısrar etmek ne kadar doğru olur sorusu, üzerinde derinlemesine düşünülmesi gereken ciddi bir sorudur.

### KAYNAKÇA

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulundan (2019, 27 Eylül). Resmî Gazete (Sayı: 30901). [https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2019/09/20190927-4%20\(7\).pdf](https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2019/09/20190927-4%20(7).pdf). Erişim tarihi: 01.06.2020.
- Arslan, Tunca (2018). Bu kitap poşete konulacak! <http://www.gercekedebiyat.com/haber-detay/bu-kitap-posete-konulacak/3116> Erişim tarihi: 14.08.2020.
- Başbakanlık Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulundan (2017, 21 Aralık). Resmî Gazete (Sayı: 30277). <https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2017/12/201712214.htm#%C3%A701>. Erişim tarihi: 01.06.2020.
- Beagley, David Edward (2008). Censorship in Children's Literature, The Looking Glass: New Perspectives on Children's Literature, 12(2).
- Brami, Élisabeth (2017). Kız Çocuk Hakları Bildirgesi, çev. Burcu Uğuz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Brami, Élisabeth (2019). Erkek Çocuk Hakları Bildirgesi, çev. Burcu Uğuz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Butler University. (2014). Banned Books: Reasons for Banning Books, <http://libguides.butler.edu/c.php?g=34189&p=217686>. Erişim tarihi: 10.10.2020.
- Cavallo, F., Favilli, E. (2019). Asi Kızlara Uykudan Önce Hikâyeler (50. Baskı), çev. Deniz Öztok, İstanbul: Hep Kitap.
- Censorship in Children's Literature. (2019, 17 Aralık). <https://www.encyclopedia.com/children/academic-and-educational-journals/censorship-childrens-literature>. Erişim Tarihi: 15.04.2020.
- Cumhuriyet. (2014, 26 Haziran). Yıllar öncesinin "yasaklı" kitabı: Oğlak Dönencesi. Cumhuriyet. <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kitap/87149/bolum/23/video.html>. Erişim tarihi: 09.09.2020.
- Cumhuriyet. (2018, 8 Aralık). 'Osmanlı'da Oğlancılık' Poşetten Çıktı. Cumhuriyet. <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1163987/osmanlida-oglancilik-posetten-cikti.html>. Erişim tarihi: 25.10.2020.
- Çalışkan, Çağrı (2019). II. Abdülhamid Döneminde Kitaplar Üzerinde Sansür Uygulamaları (1876-1909), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Denizli.
- Çatalcalı Soyer, Ayşe (2009). Okul Öncesi Dönem Çocuk Hikâye Kitapları: Stereotipler ve Kimlikler, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1), s. 12-27.
- Demirel, Fatmagül (2007). II. Abdülhamid Döneminde Sansür, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Dilek, Aytaç (2017). Resimli Hikâye Kitaplarında Yer Alan Oyuncakların İncelenmesi, Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 1(1), s. 81-93.
- Duman, Faruk (2016, 25 Ekim). Tarihimizde “Bitmeyen Aşk”. <https://canyayinlari.com/yazidetay/10231/tarihimizde-bitmeyen-ask/>.
- Erdoğan, Fatih (2017, Kasım). Çocuk Edebiyatı Denetlenmeli Mi? Çocuk Edebiyatı Muhabbeti. <http://tazekitap.com/wp-content/uploads/2017/12/cocuk-edebiyati-muhabbeti-dergisi.pdf>.
- Fitzsimmons, Richard (1996). Censorship, Intellectual Freedom, Librarianship and The Democratic State. Libraries, Books, Ideology During the Second World War (1939–1945). National Library of Latvia, Riga, Latvia.
- Gurbetoğlu, Ali (2007). I. Meşrutiyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Ahlak Eğitimi ve Ahlaki Değerler (1908–1918), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 4 (1), s. 81-101.
- Günyüz, Melike (2020). Türkiye’de Çocuk Kitabı Yayıncılığında Devlet Politikalarının Etkisi, Sosyoloji Divanı, (15), s. 131-147.
- Hannabus, Stuart, Allard, Mary (2001). Issues of Censorship, Library Review, 50(2), s. 81–89.
- Hunt, Peter (1997). Censorship and Children's Literature in Britain Now, or, the Return of Abigail, Children's Literature in Education, 28(2), s. 95-103.

- Kennedy, Elizabeth (2019, 3 Temmuz). Kids' Book Censorship: The Who and Why. <https://www.thoughtco.com/childrens-book-censorship-overview-626315>. Erişim tarihi: 01.12.2020.
- Kıymaz, Mustafa Said, Nurlu Muammer (2016). Türkiye Çocuk Dergisinde Çocuk Eğitimi Amaçlı Tarihsel Metinler ve Düşünce Örgüsü, *Turkish Studies*, 11(3), s. 1527-1540.
- Kidega. (2019). Yasaklanan 10 Kitap ve Yasaklanma Gerekçeleri. <https://kidega.com/blog/yasaklanan-10-kitap-ve-yasaklanma-gerekceleri>. Erişim tarihi: 01.07.2020.
- Kuşdemir, Yasemin, Bulut, Pınar (2019). Türkçeden Özbekçeye Çevrilen Çocuk Kitaplarının Çocuğa Görelilik İlkesi Açısından İncelenmesi, *Social Sciences*, 14(2), s. 131-150.
- Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu İşbaşında. (2019, 1 Ekim). Türkiye Yayıncılar Birliği Basın Bülteni. <https://turkyaybir.org.tr/kucukleri-muzir-nesriyattan-koruma-kurulu-isbasinda/#.Xf31e5MzbIV>. Erişim tarihi: 15.08.2020.
- Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu. (1927, 7 Temmuz). Resmî Gazete. (Sayı: 627). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1117.pdf>. Erişim tarihi: 14.08.2020.
- MacLeod, Anne Scott (1983). Censorship and Children's Literature, *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, 53(1), s. 26-38.
- Marakoğlu, Alper Ozan (2008). Edebiyat Eserleri Açısından Müstehcenlik Suçu ve Bilirkişilik, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü: İstanbul.
- McMahon, Regan (2019, 27 Eylül). Why Your Kid Should Read Banned Books. *Washingtonpost*. <https://www.washingtonpost.com/lifestyle/2019/09/27/why-your-kid-should-read-banned-books/>. Erişim tarihi: 14.07.2020.
- Molz, Redmond Kathleen (1990). Censorship Issues in American Libraries, *Library Trends*, 39(1/2), s. 18–35.
- Muller, Beate (2004). Censorship and Cultural Regulation: Mapping The Territory, *Censorship & Cultural Regulation in The Modern Age*, ed. Beate Muller, s. 1-31, Brill Rodopi.
- Neydim, Necdet (2003). Çocuk Edebiyatı, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Oğuzkan, A. Ferhan (2001). Çocuk Edebiyatı (7. Baskı), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Oppenheim, Charles, Smith, Victoria (2004). Censorship in Libraries. *Information Services & Use*, 24(2004), s. 159–170.
- Petley, Julian (2009). *Censorship: A Beginner's Guide*. Oxford: Oneworld Publications.
- Primiani, Alex (2018, 14 Kasım). Under Recent Propaganda Law, Russian Publishers Are Erasing Queer Stories From Forthcoming Titles. <https://www.mhpbooks.com/under-recent-propaganda-law-russian-publishers-are-erasing-queer-stories-from-forthcoming-titles/>. Erişim tarihi: 14.06.2020.



- Reichman, Henry (2001). *Censorship and Selection: Issues and Answers for Schools* (3. Baskı), Chigago and London: American Library Association.
- Robinson, Kerry H. (2013). *Innocence, Knowledge and The Construction of Childhood*, London: Routledge.
- Schneider, Jenifer Jasinski (2016). *What is Children's Literature?*, The Inside, Outside and Upside Downs of Children's Literature: From Poets and Pop-Ups to Princesses and Porridge, Ed. Jenifer Jasinski Schneider, (9-27) içinde, The University of South Florida Library.
- Sever, Sedat (2002). Çocuk Kitaplarına Yansıtılan Şiddet (Milli Eğitim Temel Yasası ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Bağlamında Bir Değerlendirme), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35(1-2), s. 25-37.
- Sever, Sedat (2003). *Çocuk ve Edebiyat*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sever, Sedat (2013). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*, İzmir: Tudem Yayınevi.
- Stavans, Ilan, Albin, Verónica (2008). *Knowledge and Censorship*, New York: Palgrave Macmillan.
- Sunay, Sunay (2016, Ekim). Çocuklar İçin Yasaklı Edebiyat. Remzi Kitabevi Kitap Gazetesi. <http://www.remzi.com.tr/kitap-gazetesi/cocuklar-icin-yasakli-edebiyat-1>: Erişim tarihi: 10.07.2020.
- Şirin, Mustafa Ruhi (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şirin, Mustafa Ruhi (2016). Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı Edebiyatın Amacı ve İşlevi, Türk Dili Dergisi, CX (780), s. 12-31.
- Tüfekçi Can, Dilek (2014). *Çocuk Edebiyatı: Kuramsal Yaklaşım*, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu. (2019). Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=>. Erişim tarihi: 17.07.2020.
- Winch, Chris (1993). Should Children's Books Be Censored? *Westminster Studies in Education*, 16(1), s. 41-51.
- Wright, Darrell Lee (2013). A Brief Look at the History of Censorship, <https://archive.org/details/ABriefLookAtTheHistoryOfCensorship>. Erişim tarihi: 14.08.2020.

**Araştırmacıların katkı oranı beyanı:** Araştırmacılar çalışmaya eşit oranda katkı yapmışlardır.

**Çatışma beyanı:** Makalenin yazarları bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

**Destek ve teşekkür:** Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.